

ὡς ἀγαπᾷ τὸ θῆλον
ν. Μητροπολίτης Α. Σταμούλη
• Γεωργίου

Ο ΜΕΓΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΙΕΡΕΜΙΑΣ Β' Ο ΤΡΑΝΟΣ

ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ *

Τῇ ἀγαστῇ μνήμῃ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ. Π. ΣΤΑΜΟΥΛΗ
† 20 Νοεμβρίου 1934

Αδ. Ν. Διανουσίαν
• Θεσσαλονίκη
τ. 5. 1935

Ι. Κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου νὰ κάμω ἑναρξίν τῶν διαλέξεων αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος καὶ ἐκλέξας θέμα τῆς διαλέξεώς μου τὰ κατὰ τὸν μέγαν Πατριάρχην Ἱερεμίαν τὸν Β' καὶ τὴν καθόλου κατάστασιν τοῦ ἔθνους κατὰ τὸν ἰστ' αἰῶνα, δίκαιον νομίζω νὰ δικαιολογήσω ἑμαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς Θρακὰς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀκροατάς μου διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Καὶ τοὺς μὲν Θρακὰς ἐνδιαφέρει ὁ κλεινὸς Ἱερεμίας ὡς Θραξ αὐτός, τῆς θρακικῆς Ἀρχιᾶλου γένος καὶ θεέμματος, ἐκ τῶν μάλιστα ἐξεχόντων ἱστορικῶν ἀνδρῶν τῆς χώρας ἐκείνης, ἡ ἐξοχωτάτη προσωπικότης τοῦ Γένους κατὰ τὸν δεύτερον τῆς οἰκτρᾶς δουλείας αἰῶνα. Προβάλλει δὲ αὐτὸν ἡ Θράκη ὡς τίτλον τιμῆς διότι ἡ χώρα ἐκείνη, ἀποτελέσασα ἐπὶ 16 αἰῶνας τὴν ἐνδοχώραν ἢ μεσογαίαν τῆς μεγάλης παρὰ τὸν Βόσπορον τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρωτεύουσας, ἐγγύτερον παντὸς ἄλλου τμήματος τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος παρηκολούθησε καὶ ἡσθάνθη τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας ἐκείνης τοῦ ἔθνους, πρώτη ἐδοκίμαζε τὰς ἀπηχήσεις τῶν θριάμβων τοῦ ἱπποδρόμου διὰ τὰς νίκας τῶν μεγάλων στρατηγῶν καὶ βασιλέων κατελευταία ὡς πιστὸς στρατιώτης ἀπέδωκε τὰς τιμὰς εἰς τὸ πεσὸν μεγαλεῖον τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Θράκη διατελέσασα πάντοτε οἶονεὶ συνέχεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνέπνεε τὴν ζωὴν αὐτῆς εἰς εὐρείαν ἀκτῖνα μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ τῆς Ροδόπης καὶ ὅτε οἱ ξένοι καὶ βάρβαροι κατακτηταὶ παρεβίασαν τὸν μέγαν τοῦ Αἴμου περίβολον, ἡ Θράκη στενότερον συνδεθεῖσα μετὰ τῆς πρωτεύουσας, διὰ τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως, Στενιμάχου, Ἀρχιᾶλου, Μεσημβρίας, Σωζουπόλεως, Σηλυβρίας κτλ., διωχέτενε τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς γλώσσης εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἕως οὗ ὁ τουρ-

*) Διάξεις ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν συνελεύσει τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου», εἰς τὰς 2 Φεβρουαρίου 1934

κινῶν ὁδοστρωτὴρ ἤνοιξε νέους, ὀρίζοντας εἰς τὸν βίον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Θρησκὴ ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἰδιαιτέρας προσοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἴτε ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ὡς ἑλληνικὴ χώρα παρυσιαζομένη εἴτε μονομερῶς ἄνδρας ἱστορικοὺς ἐκ τῶν τέκνων αὐτῆς διακριθέντας ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἔθνους προβάλλουσα εἰς τὴν ἐκτίμησιν ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, πλὴν τῶν Θρακῶν, ἀκροατάς μου ἐνδιαφέρει ἡ ἀνασκόπησις τοῦ ἔθνικοῦ βίου κατὰ τὸν σκοτεινὸν δεύτερον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αἰῶνα ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπέροχος προβάλλει ἡ μορφή τοῦ μεγάλου θρακῶς πατριάρχου.

2. Ἱερεμίας ὁ Β'. μᾶς μεταφέρει εἰς τὰ μέσα τοῦ ἰσ' αἰῶνος, ἕνα, τὸν πρῶτον ἀκριβῶς, αἰῶνα μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἑλληνικοῦ Βυζαντίου, αἰῶνα ἐρειπίων, ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν, αἰῶνα λιποθυμίας καὶ σκοτεινῶν. Ὁ ὑποδουλωθεὶς χριστιανικὸς κόσμος τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης κατάπληκτος ἐξηκολούθει νὰ βλέπῃ τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῶν νέων κυρίων πρὸς κατακτήσεις καὶ ἄλλων χωρῶν πέραν τοῦ Αἰμοῦ καὶ τοῦ Δουνάβους, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικήν. Καὶ τὴν κατάπληξιν ταύτην οὐχὶ ὀλιγώτερον συνεμερίζετο ἡ ἐκείθεν τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Ἀδρίου Εὐρώπη, ἡ Εὐρώπη τῆς Ἀναγεννήσεως ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ἀγώνων καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἡ Εὐρώπη τοῦ ἀπαισίου Φιλίππου β' τῆς Ισπανίας, τοῦ φονικῶδους Ἑρρίκου η' τῆς Ἀγγλίας, ἡ Εὐρώπη τῆς φοβερᾶς ἐπανάστασεως τῶν χωρικῶν τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ αἱματηροῦ γάμου τῆς νυκτὸς τοῦ ἀγ. Βαρθολομαίου. Ἡ Συρία, ἡ Παλαιστίνη, ἡ Μεσοποταμία, τὸ Κουρδιστὰν καὶ ἡ Ἀραβία τῆς Ἀσίας, ἡ Τριπολίτις, ἡ Τύνις, τὸ Ἀλγέριον τῆς Ἀφρικῆς κατεκτιθήσαν· οἱ ἱππῶται τῆς Ρόδου ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου· ἡ Βιέννη πεντάκις εἶδε πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς τοὺς φοβεροὺς γενιτσάρους τοῦ αἰμοβόρου Σελήμ τοῦ α' καὶ Σουλεῦμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, κατεκτιθήσαν δὲ καὶ ἐλεηλατήθησαν ἡ Οὐγγαρία, ἡ Κροατία καὶ Σλοβενία· ὁ δὲ Φραγκῖσκος α' τῆς Γαλλίας, πρῶτος χριστιανὸς ἡγεμὼν καὶ συμμαχίαν συνῆψε μετὰ τοῦ Σουλεῦμάν (1535) κατὰ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Καρόλου ε' τῆς Γερμανίας καὶ ὠδήγησε τὸν τουρκικὸν στόλον λεηλατοῦντα μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Ἡ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλῶσιν ἰδέα εὐρωπαϊκῆς Σταυροφορίας πρὸς ἐκδίωξιν τῶν τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης ὑπεχώρησε πρὸ τοῦ φόβου τῆς ἐγκαταστάσεως τούτων εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης, πρὸ τοῦ φόβου μὴ ὁ ἅγιος Πέτρος τῆς Ρώμης ἀκολουθήσῃ τὴν τύχην τῆς ἁγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

3. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἀφέθη διὰ τοῦτο ὅλως ἀνυπεράσπιστος καὶ ἀβοήθητος ὑπὸ τῆς ὁμοπίστου Δύσεως, ἡ

όποια ή όλως ή γνώει ή άμυδροτάτην παράστασιν είχε περί της έν 'Ανατολή πολιτικής και κοινωνικής καταστάσεως. Ένώ οι φυγάδες του 1453 περιέφερον εισέτι τά ράκη των και έν 'Ιταλία και έν Γαλλία και μέχρι της 'Ισπανίας και 'Αγγλίας, ένθ σοφοί έλληνες έδίδασκον έν Φλωρεντία και Φερράρα και άλλαχού, πολλοί δ' έλληνες νέοι εκ των υπό την Ένετίαν έτι εύρισκομένων χωρών, τώνιονίων νήσων και μάλιστα της Κρήτης, έσπούδαζον εις τά πανεπιστήμια της Β. 'Ιταλίας, αυτή δέ ή Βενετία ήτο κέντρον συναντήσεως και πνευματικής και έμπορικης συνεργασίας πλείστων έλλήνων, οίτινες και έγνωρίζον την κατάστασιν των δουλευόντων όμοφύλων και εις τους περι αυτούς μετέδιδον τά κατ' αυτήν, παρά πάντα ταύτα πολλαχού της Εύρώπης έπίστευον ότι ή τουρκική κατάκτησις έσάρωσε τελείως ή κατά τό πλείστον την έλληνικήν φυλήν και την χριστιανικήν θρησκείαν. Άνδρες δέ σοβίκοί, ώς οι γερμανοί καθηγηται της Τυβίγγης Μαρκίνος ό Κρούσιος και 'Ιάκωβος ό Άνδρέου και ό πολυς Φίλιππος Μελάγγων, ό κυριώτατος του Λουθήρου συνεργάτης, νομίζοντες ότι έν 'Ανατολή είχεν εκλίπει πών 'ίγνος χριστιανισμού, μετ' εκλήξεως «έμαθον ότι ζώπυρον Χριστού 'Εκκλησίας ούκ εύκαταφρόνητον αυτόθι λοιπόν έστι».

4. Οι έν Εύρώπη πρόσφυγες έλληνες βλέποντες τά άγαθά της σχετικής εκεί ευνομίας έν μέσφ όμοπίστον κοινωνίας, υπό τό ζείδωρον της 'Αναγεννήσεως πνεύμα, περιέγραφον εις τους ξένους διά μελανωτάτων χρωμάτων την έν 'Ανατολή υπό τους τούρκους κατάστασιν, ίνα προκαλέσουν τόν οίκτον και την συμπάθειαν και υπέρ έαυτών και υπέρ των όμοφύλων, εις βάρος μόνων των κατακτητών. Πλησιεστέρα έν τούτοις έρευνα και τότε έξ αυτοψίας και σήμερον διά του άφθόνου ύλικοϋ, τό όποϊον εύρίσκεται εις την διάθεσιν του έρευνήτοϋ, διαφωτίζει την εικόνα της καταστάσεως της όντως άπαισίας και οικτρής, αλλά και καταμερίζει τās ευθύνας αυτής δικαιοτερον. Ως είχε γνωστόν οι Τούρκοι, όλιγάριθμοι κατακτηται εύρυτά της χώρας με πολυαριθμότερον πληθυσμόν και υπέρτερον πολιτισμόν, δέν άφωμύωσαν τους κατακτηθέντας, άλλ' αφήσαντες άδικτον τό θρήσκευμα και τó κοινωνικόν αυτών καθεστώς, έξεμεταλλεύθησαν αυτούς μόνον οικονομικώς, αυτοί περιορισθέντες εις την εξασφάλισιν και επέκτασιν της κυριαρχίας αυτών διά της στρατιωτικής αυτών όργανώσεως. Η περιοδική άφαίμαξις διά του παιδομαζώματος και αι αυθαιρεσίαι των μεγιστάνων έπληττον πάντως τόν άτομικόν και οικογενειακόν βίον των χριστιανών, έφ' όσον διήρκεσεν ή περίοδος των κατακτητικών επιχειρήσεων κατά τους δύο πρώτους αιώνας, τόν ις' και ις' και έφ' όσον οι σουλτάνοι αυτοί προσωπικώς διηύθυνον και την έσωτερικήν πολιτικήν και τās στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ότε όμως ή κατακτητική όρμη έμετριάσθη και τέλος περιωρίσθη, οι δέ σουλτάνοι κλεισθέντες εις τó χαρέμι παρέδωσαν την άρχήν εις την στρατιωτικήν και διοικητικήν άριστοκρατίαν και την πολυπληθή αυ-

λικὴν ἱεραρχίαν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν παντὸς εἶδους καὶ φυλῆς τυχοδιώκται ἀρνησίθρησκοι, ἡ κατάστασις ἀπέβη οἰκτροτέρα καὶ ὄντως ἀξιοθρήνητος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν. Ἡ ἔλλειψις κοινῆς νομοθεσίας καὶ ἡ ἐλευθέρα προσφυγὴ εἰς τὸ δίκαιον τοῦ Κορανίου, τὸ ὁποῖον ἡρμηνεύετο κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀντιλήψεις τοῦ καθ' ἑ, τὰς ὁποίας συνήθως καθωδήγει καὶ διεφώτιζεν ὁ ἥχος ἡ στυλπνότης τοῦ χρυσοῦ, ἤνοιξαν διάπλατα τὰς πύλας εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν καὶ διαφθορὰν τῶν χαρακτήρων οὐχὶ μόνον εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς κρατοῦντας, ἀλλ' εἰς τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν πολυπληθεστέρων ἐξ αὐτῶν, τῶν Ἑλλήνων. Οἱ τοῦρκοι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ περιορισμένου ὑλιστικοῦ τῶν βίου τῶν χαρεμίων καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς θέσεώς των. τὴν ὁποίαν ἀδρῶς ἐξηγόραζον ἀπὸ τῆς ἀπληπτίας τῶν μεγαιστάνων τῆς πρωτευούσης. Οἱ Ἕλληνες πλουτοῦντες ἐκ τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐκ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν φόρων ἢ τῆς προμηθείας ἱματισμοῦ καὶ τροφίμων τοῦ στρατοῦ, τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πασάδων, ἐθεράπευον καὶ ἱκανοποιοῦν τὰς φιλοδοξίας αὐτῶν, διὰ δημοδοκίας ἐξασφαλίζοντες μίαν προσοδοφόρον θέσιν, παύοντες ἢ μεταθετόντες ἢ διορίζοντες ἓνα ἀρχιερεᾶ, ἐκτοπίζοντες ἓνα ἐπίφοβον καὶ εὐτυχῆ ἀντίπαλον.

5. Εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ δὴ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς τῆς Τουρκίας, ὅπου μάλιστα ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀπετέλει σχετικὴν μειονότητα, ἡ περιορίζετο εἰς τοὺς διοικητικοὺς καὶ δικαστικοὺς ὑπαλλήλους τὸ βάρος τῆς δουλείας δὲν ἦτο πολὺ ἐπαισθητὸν. Λήγοντος τοῦ ἰσ' αἰῶνος κατηγγέλθη ἐπισήμως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὸ τοῦ κλήρου τῆς Ἀρτας ὅτι «οἱ ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς σταυροπηγίοις καὶ τοῖς λοιποῖς μοναστηρίοις ἱερομόναχοί τε καὶ μοναχοὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν πόλιν ταύτην τῆς Ἀρτης καὶ περιεστοῦντες ἐν αὐτῇ καθ' ἐκάστην αὐθαδῶς καὶ ἀδεῶς ἐσθίουσι καὶ πίνουσι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ πολλάκις εὐρίσκονται ἀσχημονοῦντες (συμφθειρόμενοι καὶ αἰσχρῶς μὐγνύμενοι) οὐ μόνον μετὰ κοσμικῶν γυναικῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ μοναζουσῶν καὶ ὅτι πολλαὶ γυναῖκες κοσμικαὶ καὶ μονάζουσαι εἰσερχόμεναι ἐν τοῖς ἀνδρῶσι μοναστηρίοις εὐρίσκονται κοιμώμεναι ἐκεῖ νύκτας πολλάς». Ὅτε δὲ ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου ἠθέλησε νὰ κωλύσῃ τὴν τοιαύτην ἀκοσμίαν «πολλοὶ τῶν ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν ἐκείνων καὶ ἄλλων προσώπων κατέδωκαν αὐτὸν καὶ τὸν ἐξαρχον Νίκωνα εἰς τὸν καθὴν τοῦ τόπου, εἰς τὸν ἐμίνην καὶ εἰς τὸν μουφτεὴν καὶ μεγάλως ἐζημίωσαν αὐτούς». Ὁ ἐπίσκοπος Δρυνουπόλεως Γαβριὴλ κατεμαρτύρει τῶν χριστιανῶν εἰς τοὺς τούρκους, ἐστεφάνωσεν ἐπταετὲς κοράσιον, καὶ

1) Σ ἄ θ α, Βιογραφ. Σχεδίασμα κτλ. σ. 179.

ἄλλην κόρην μετὰ παιδὸς ἐννεαετοῦς, ἐχειροτόνησε 17ῃ νεανίσκον εἰς ἱερέα ἀντὶ 3000 ἄσπρων. Ἡ ἀτασθαλία τῶν καλογήρων εἰς τὰς ἐπαρχίας ἠνάγκασε τὴν μεγάλην σύνοδον τοῦ 1593 ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀθηνῶν Θεοφάνους, νὰ λάβῃ αὐστηρὰ κατ' αὐτῶν μέτρα, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται¹⁾ δι' αὐτοὺς παρὰ τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα καὶ πολλὰ παρόμοια, μαρτυρούμενα ὑπὸ τῶν χρονογράφων, σημειωμάτων εἰς ἐπαρχιακοὺς ἐπισκοπικοὺς κώδικας, εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν συγχρόνων ἀνδρῶν καὶ εἰς μέτρα ληφθέντα ὑπὸ πατριαρχῶν ἢ συνόδων πρὸς περιστολὴν ποιικίλων κακιῶν καὶ ἡθικῶν παρεκτροπῶν, ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τὸν ἱστ' αἰῶνα, ἡ δουλεία ἔπλυνε νὰ εἶναι φοβερὰ οὕτως, ὥστε νὰ ἀνακόπῃ πᾶσαν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

6. Ὅσον καὶ ἂν φανῇ σήμερον παράδοξον, ἡ ἐλευθερία αὕτη ἐξεδηλοῦτο καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πανισχυρῶν καὶ ἀγρόπνων φρουρῶν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἱστ' αἰῶνος, τῷ 1592 ὁ ἀκόλουθος τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας τσέχος von Mitrovitch εἶδεν ὁμάδα ἑλληνίδων εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πομπωδῶς συνοδεύουσας εἰς γαμήλιον λουτρόν τὴν ὡραίαν πόρην πλουσίου καὶ εὐγενοῦς ἑλλήνος, τῆς ὁποίας ὁ μνηστήρ ἀνεμένετο μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ Κρήτης, ὅπου ἐταξείδευσεν ὅπως φέρῃ τὰ γαμήλια δῶρα. Τῷ 1545 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ καλοῦ πατριάρχου Ἱερομίου τοῦ Α', οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ Γαλατᾶ καὶ οἱ Καραμανῖται, οἱ καὶ μέχρι τοῦ 18' αἰῶνος περιβόητοι Καραμανλήδες τῆς Σταμπούλ, θορυβώδεις ἐξώρμησαν πρὸς τὴν Παμμακάριστον, τὸ τότε Πατριαρχεῖον, ὅπου συνεδρίαζεν ἡ σύνοδος πρὸς ἐκλογὴν νέου πατριάρχου, καὶ εἰσβιλόντες εἰς τὴν αἵθουσαν τῆς συνεδριάσεως συνέλαβον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς χειροπόδαρά κατεβίβασαν οὕτως εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀπειλοῦντες τὰ ἔσχατα ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐκλέξουν τὸν συμπολίτην αὐτῶν Νικομηδεῖας Διονύσιον τὸν Β'. (1545—1555). Τῷ 1579, ὅτε, κατόπιν ραδιουργιῶν τοῦ μυτιληναίου τυχοδιώκτου Παχωμίου Πατέστου, τοῦρκοι τσαούσηδες ἀπεσταλμένοι ἐκ τῆς αὐλῆς 3 ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπήγαγον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου τὸν Πατρ. Ἱερομὴν τὸν Β', ὁ δὲ Πιχώμιος ἄνευ ἐκλογῆς εἰσώρμησεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ κατέλαβεν αὐτό, οἱ χριστιανοὶ ἀνάστατοι ἔσπευσαν εἰς πολυπληθεῖ διαδήλωσιν πρὸς τὰ ἀνάκτορα καὶ θορυβωδῶς ἐπέδωκαν ἀναφορὰν καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἀποστέρουν τὸν ἐπιβάτην τοῦ θρόνου. Καὶ δὲν ἐσήμαινον μὲν πάντα ταῦτα ὅτι ἡ σκηνὴ δὲν θὰ μετεβάλλετο μετὰ μικρὸν εἰς εἰκόνα βίας καὶ

1) Ζωηρότατον χαρακτηρισμὸν τῆς ἀθλίας συμπεριφορᾶς τῶν καλογήρων τότε ἔγραψε πρὸς τὸν Ἱερομὴν ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ Μελέτιος ὁ Πηγᾶς (Δελτίον Ἱστ. καὶ Ἀρχ. Ἑταιρείας 1883 σ. 44.

αὐθαιρεσίας καὶ δὲν θὰ συνελαμβάνετο ἡ ὡραία νύμφη ὅπως κλεισθῇ εἰς τὸ χαρέμι γέροντος αὐλικοῦ τσαούση καὶ μετ' ὀλίγον ἀπαγχονισθῇ μετὰ τοῦ μνηστῆρός της εἰς μεγάλην πλατεῖαν ὑπὸ τοὺς θρόνους καὶ τοὺς λυγμοὺς τῶν ὀθωμανίδων, αἱ ὁποῖαι ἀπέκλαιον τὴν εἰς τὸν θάνατον ὀδηγούμενην νεαρὰν καλλονήν. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένων ἀποδεικνύεται ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα παραλλήλως ὑπῆρχε καὶ ἡ αὐθιγία τοῦ τούρκου δεσπότη, ἐλευθέρου ἐρμηνευτοῦ τοῦ ἱεροῦ νόμου τοῦ Κορανίου, καὶ ὁ ἱκανῶς ἐλεύθερος βίος τῶν ἐκτὸς τοῦ νόμου τούτου ὑπηκόων χριστιανῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινωνικὴν γραπτὴν ἢ ἄγραφον νομοθεσίαν, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν συνεκρούετο πρὸς τὸ Κοράνιον.

7. Ὅτι ὅμως περισσότερον ἐμετρίαζε τὰς ἐκδηλώσεις τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας καὶ βίας ἦτο ἡ ἀπληστία τῶν τούρκων, οἵτινες διαρπάσαντες καὶ δαπανήσαντες τὸν ὑλικὸν πλοῦτον τῶν κατακτηθέντων καὶ τὴν ἄφθονον λείαν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς κατακτήσεως αἰῶνα, ἀνίκανοι δὲ διὰ τῆς ἐργασίας γὰρ δημιουργήσουν καὶ δημιουργοὶ καὶ ἰδιωτικὸν θησαυρόν, ἔξω πλέον εἰς βάρος τῶν ὑπηκόων χριστιανῶν, τῶν μόνων ἐργαζομένων, πωλοῦντες τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζόμενας ὑπηρεσίας πρὸς αὐτοὺς. Τοῦτο δυστυχῶς ἐνωρίτατα ἐδίδαξαν αὐτοὺς αὐτοὶ οἱ ὑπῆκοι, καὶ πρωτηγωνίστησαν ἐν τούτῳ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες καὶ ἡ λαϊκὴ ἀριστοκρατία, ἥτις κατὰ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς κατακτήσεως πεντηκονταετίαν προήλθεν ἐκ τῶν λειψάνων τῶν βυζαντινῶν ἐπιφανῶν οἰκῶν καὶ τῶν διὰ τοῦ ἐμπορίου εὐπορησάντων δραστηρίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπαρχιῶν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ἀπὸ τοῦ πρώτου σπουδαρχίδου ἀρχιερέως, τοῦ Τραπεζοῦντος Συμεῶν, ὅστις ἵνα γίνῃ πατριάρχης προσέφερε διὰ τοῦ σουλτανικοῦ γυναικονίτου χρήματα, τὸ λεγόμενον πεσκέσιον, ἡ δωροδοκία ἀπέβη τὸ εὐκολώτατον μέσον πρὸς κατάληψιν οὐ μόνον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ παντὸς μητροπολιτικοῦ τοιούτου. Τὸ κακὸν ἤρχισεν ἤδη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ τοῦ β' καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι σχεδὸν τοῦ τέλους τοῦ ἱ' αἰῶνος, ἡ δὲ κακοήθεια αὕτη συνωδεύετο καὶ ὑπὸ τοῦ ἐξυτελισμοῦ τοῦ χειροφιλήματος ὁ πατριάρχης προσκομίζων τὸ πεσκέσιον ἡσπάζετο τὴν χεῖρα τοῦ σουλτάνου καὶ τότε μόνον ἐλάμβανε τὸ σχετικὸν μισθόν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκάστοτε ἀνενοῦντο τὰ προνόμια τοῦ πατριάρχου. Ταχέως ὅμως ἡ δωροδοκία ἐπεξετάθη ἀπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς αὐλικούς ἀπ' τοῦ Μ. Βεζίρου μέχρι τοῦ καπῆ-ἀγᾶ καὶ τοῦ τελευταίου τσαούση. Ἀπὸ τῶν πρώτων 500 ἄσπρων τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος Συμεῶν, τὸ σουλτανικὸν πεσκέσι ἀνῆλθε τῷ 1574 εἰς 2,000 φλωρία, τῷ δὲ 1580 ὁ ἄθλιος Πατέστος ἀνεβίβασεν αὐτὸ εἰς 10.000 φλωρία, πλὴν τῶν ἄλλων ὅσα εἰς διαφορῶν αὐλικούς ἐδαπάνησε. Τὸ δὲ πε-

σχέσιον τοῦτο ἀνευοῦτο εἰς ἕκαστον νέον ἐκλεγόμενον σουλτᾶνον. ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν Ἱερεμίαν β' ἐφ' οὗ ἀπέθανε Σελήμ ὁ β' καὶ διεδέχθη αὐτὸν Μουράτ ὁ γ' (1574—1595). Εὐνόητον εἶναι ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα ἐξευρίσκοντο συνήθως διὰ δανείων ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ παρὰ τῶν πλουσίων ἐλλήνων ἐμπόρων τῆς πρωτεύουσας, ἐνίοτε δὲ καὶ παρ' Ἑβραίων τοκογλύφων, καὶ πολλάκις οἱ δανεισταὶ θορυβῶδως ἀνερχόμενοι εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἀπῆλθον τὴν ἀπόδοσιν τῶν δανεισθέντων ἢ τῶν τόκων τὴν καταβολήν. Εἰς τὸν Πατριάρχην ἦτο ἀνατεθειμένη καὶ ἡ εἰσπραξίς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τοῦ χαρατζίου ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν κατ' ἐπαρχίας μητροπολιτῶν, νέα αὕτη πηγή παντοειδῶν καταχρήσεων. Ἡ καθυστέρησις τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου τούτου ἐπεβάρυνε τὸ ταμεῖον τοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὅποιον ἠναγκάζετο νὰ ἀποστέλλῃ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας εἰδικὰς ἐπιτροπὰς πρὸς εἰσπραξίν, αἵτινες πολλαχοῦ προσέκρουον εἰς τὴν πενίαν τοῦ λαοῦ ἢ εἰς τὴν κακοπιστίαν τῶν ἀρχιερέων. Τῷ 1594 πολλοὶ ἐπίσκοποι τῆς Πελοποννήσου, ἡγουμένου τοῦ Κερνίτζης Ἀρσενίου, «συνωμόσαντες» ἠρνήθησαν νὰ καταβάλουν τὸ συνοδικῶς ἀποφασισθέν καὶ ἐφ' ἅπαξ ἐπιβληθὲν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς χρηματικὸν βοήθημα πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρέους, ἀνερχομένου τότε εἰς 80 φορτῶματα, δηλ. εἰς 20 περίπου ἑκατομύρια σημερινῶν δραχμῶν. Τὸ ταλαίπωρον Ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον ἐπεβαρύνετο ἐκαστοτε καὶ διὰ τῶν ἀτομικῶν δαπανῶν τῶν πατριαρχῶν, οἵτινες συνῆπτον δάνεια εἴτε διὰ τὰς ἐπισκοπὰς τοῦ Πατριαρχείου εἴτε διὰ τὸν πλουτισμὸν τῶν ιδίων αὐτῶν συγγενῶν. Ὁ πατριάρχης Θεόκλητος ὁ β', ὁ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως (1585—1587) κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς πατριαρχείας του συνήθροισεν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν 55 φορτῶματα τ. ἔ. 13.000.000 δραχμῶν, ἐκδίδων πολλάκις εἰς τοὺς δανειστάς εἰκονικὰ χρεωστικὰ εἰς βάρος, τοῦ ταμείου. Ὁ δὲ θεῖος αὐτοῦ Μητροφάνης ὁ γ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ἱερεμίου, ἀποθνήσκων ἐδήλωσεν ὅτι τὰ χρεῖα αὐτοῦ ὀφείλει νὰ πληρώσῃ ὁ διάδοχός του.

8. Μεγάλη πληγὴ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἰστ' αἰῶνος ἦσαν οἱ ἄρχοντες κληρικοὶ τοῦ Πατριαρχείου, οἱ ὀφφικιάριοι δηλ. τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὁ Μ. Οἰκονόμος, ὁ Μ. Χαρτοφύλαξ, ὁ Μ. Σακελλάριος, ὁ Μ. Ἐκκλησιάρχης, ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος, ὁ Πρωτονοτάριος, ὁ Ρεφερενδάριος, ὁ Μ. Ρήτωρ, ὁ Μ. Λογοθέτης. Οὗτοι διατηροῦντες τὴν παράδοσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τοῦ Πατριαρχείου, ἀποτελοῦντες τοὺς ἀμέσους τοῦ πατριάρχου βοηθούς, γνωρίζοντες δ' οὕτω τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ἤσκουν μερίστην ὁσπὴν ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου. Οὐ μόνον εἰς ἐκάστην πατριαρχικὴν ἐκλογὴν αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἐκ τῶν παρασκηνίων ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς διευθύνοντες ἢ βοηθοῦντες τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς ἰσχυροὺς αὐτῶν ὑποστηρικτάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκλεγομένους Πατριάρχας ἠξίουσαν νὰ ἔχουν ὄργανα

αὐτῶν. Ἦδη ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἐπαύριον τῆς ἀλώσεως, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σχολαρίου, ἐσημειώθη ἡ ἐπιβλαβὴς δρᾶσις αὐτῆ τῶν «κληρικῶν ἀρχόντων» καὶ αἱ συχναὶ μεταβολαὶ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν εἰς αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀφείλονται 1). Ἰωάσαφ ὁ Β' ὁ Μεγαλοπρεπὴς (1555—1565), ὁ ὀξυκέλευθος πατριάρχης, «ἦλθεν εἰς πολλὰ σκάνδαλα μετὰ τῶν τιμωτάτων κληρικῶν καὶ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων», διότι «ἐταπείνωσε τοὺς κληρικοὺς καὶ πλεόν παρανομίας δὲν ἔκαμναν, ἀλλὰ μῆτε ἀδικοκλησίαν, καὶ ἔτρεμάν τον πολλὰ καὶ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοί, διότι ἦτο πολλὰ φοβερός, καὶ οἱ νοτάριοι δὲ τὰ γράμματα μὲ τὰ χέρια τοὺς δὲν τὰ ἔδιδαν, μόνον ἀπὸ τὴν σκάλαν τὰ ἔδιδαν τοῦ καλογέρου καὶ τὰ ἐβούλωνε καὶ πάλιν τὰ ἔδιδε κάτω. Ἐμισοῦσαν τον γοῦν οἱ κληρικοὶ καὶ ἔπασχαν κρυφὰ νὰ τὸν ἐβγάλουν», λέγει ὁ σύγχρονος σχεδὸν χρονογράφος. 2)

9. Ἐτερος πολὺ σπουδαιότερος παράγων τῆς κακοδαιμονίας περὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν καὶ Ἐθνικὸν κέντρον ἦσαν οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, τὰ λείψανα τῆς πρῶν βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, οἱ μετὰ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἀλώσεως πεντηκονταετίαν ἀνακίψαντες καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος, τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐφυΐας αὐτῶν ἐπιβλήθεντες εἰς τε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ὁμοφύλους. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Παλαιολόγοι, οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Ράλληδες, οἱ Μαμαλιῆδες, οἱ Νοταράδες, οἱ Μουζάλωνες, οἱ Τρανοί, οἱ Βατάτζαι, οἱ Διπλοβατάτζαι, οἱ Ἀσάναι, οἱ Χρυσολωράδες, οἱ Λασκάρεις, οἱ Εὐγενικοὶ καὶ ἄλλοι διεσπαρμένοι ἐν Πελοποννήσῳ, Πόντῳ καὶ Θράκῃ ἰδίᾳ ἐν Ἀγχιάλῳ, Μεσημβρίᾳ, Ἀδριανουπόλει καὶ ἐν Κ)πόλει, μὲ κυρίαν ἔδραν τὸν Γαλατᾶν, ἔχοντα ἐξηκολούθει νὰ συγκεντρώνεται ὁ ξένος καὶ ἰδίᾳ ὁ ἐμπορικὸς πληθυσμός, συμπαγέστερος ἢ ἀλλαχοῦ τῆς πρωτευούσης. Τινὲς ἐξιslαμισθέντες ἀνῆλθον εἰς ὕψατα διοικητικὰ ἢ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ὡς ὁ τραπέζουντιος Ἀμηνούτσης καὶ ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος, ὁ περιώνυμος Μαχμουτ πασσᾶς· ἄλλοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτησαν καὶ συνδεόμενοι μετὰ ἰσχυρῶν αὐλικῶν ἢ ἄλλων ἀρχόντων, διὰ τοῦ πλούτου ἐξησφάλιζον οὐ μόνον ἄνετον βίον, ἀλλὰ καὶ τιμὰς καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν ὁμοφύλων. Ἄλλοι τέλος εἰσεχώρησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς οἱ Παλαιολόγοι, οἱ Ράλληδες, οἱ Νοταράδες, οἱ Τρανοὶ καὶ εἴ τινες ἄλλοι. Πάντες οὗτοι σχεδὸν ἐκαλλιέργουν ἀδρῶς καὶ τὴν παιδείαν καὶ ἀπετέλεσαν κατὰ τοὺς δυστήνους ἐκείνους τῆς γενικῆς ἀμαθείας χρόνους, ὅτε εἶχεν ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα ἐκκλίπει ἡ

1) Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἀλωσιν σ. 13—14 (ἐκδ. Ἀφθονίδου 1870).

2) Σίθα, Βιογραφικὸν Σχεδιάσμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰερεμίου τοῦ β'. σ. 8.

παιδεία παρὰ τῷ λαῷ, τὴν ἡγέτιδα τάξιν τοῦ ἔθνους, ἥτις ἦτο ὅλως φουσικὸν νὰ συγκεντρώσῃ τὰ νέα ιδεώδη τοῦ ὑποδούλου ἔθνους, τὰ ὁποῖα συνίσταντο, ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τῆς ἀλώσεως, εἰς τὴν ἀνάκτισιν πάλιν τοῦ ἐλευθέρου βίου. Μιχαὴλ ὁ Καντακουζηνὸς τῷ 1576 μετέφρασεν εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν τὴν Ἀβγουσταίαν ὁμολογίαν τῶν προτεσταντῶν. Ἐτερος δὲ Καντακουζηνὸς ἐκ τοῦ ἐν Γαλατῇ κλάδου τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου οἴκου εἶχε βιβλιοθήκην ἐκ παλαιῶν χειρογράφων καὶ διὰ τὴν πώλησιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς χειρογράφου κώδικος τῶν πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκ. Συνόδου ἐζήτησε 200 δουκάτα. Τὸ δὲ ἔθνος δεχόμενον τὰ ιδεώδη ταῦτα καὶ πιστεῦον εἰς αὐτά, κατὰ τὰς «καιρικές, ὡς ἔλεγε, περιστάσεις», εἰς τοὺς ἀνδρας τούτους συνεκέντρωσε τὰς ὑποκαρδίους αὐτοῦ περὶ ἀπελευθερώσεως ἐλπίδας. Μιχαὴλ τις Σφυρὸς ἐκ Μονεμβασίας γράφων πρὸς Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν, πρωτονοτάριον τοῦ Πατριαρχείου, ὀνομάζει τὸν Μιχαὴλ Καντακουζηνὸν «τὴν τῶν Γραικῶν ἐλπίδα». Ὁ δὲ Στέφανος Gerlach, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κ)πόλει Γερμανικῆς Ἡρεσβεΐας, γράφει πρὸς τὸν Μαρτίνον Κρούσιον τῷ 1576 «Ἄρχων σήμερον τῶν Ἑλλήνων εἶναι Μιχαὴλ ὁ Καντακουζηνός, διευθυντὴς τῶν τουρκικῶν ἀλυκῶν, νῦν ζῶν ἐν Ἀγκιάλφ».

Ὁ Καντακουζηνὸς οὗτος στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ ἐκ Βοσνίων Μεχμέτ Σόκολη πασσᾶ τοῦ Μ. Βεζύρου, εἶχε τόσον πλοῦτον, ὥστε μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου τῷ 1571, ἔδωκεν εἰς τὸν Σουλτάνον ἑξ ἰδίων 15 πολεμικά πλοῖα «τριήρεις» ὡς ὀνομάζει αὐτὰς ὁ Κρούσιος.)

10. Ἡ ἐθνικὴ ὅμως αὕτη ἱστορικὴ ἀριστοκρατία περιῆλθε δυστυχῶς εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς κληρικοὺς ἄρχοντας, ἀξιούσα αὕτῃ νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου, ἀφοῦ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ δὲν ἦτο μόνον ἐκκλησιαστικὴ ἀλλὰ καὶ κοινωνικοπολιτικὴ, ὡς ἐκ τῶν προνομίων, δι' ὧν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ περιεβλήθη ὁ πατριάρχης. Ὡς εἶναι εὐνόητον πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἤγοντο ὑπὸ ἐλατηρίων καθαρῶς ἀτομικοῦ συμφέροντος εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐνεργείας τῶν ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας. Χρησιμοποιοῦντες τὸν πλοῦτον, τὴν ἐπὶ τὸν χριστιανικὸν λαὸν ἐπιβολὴν καὶ τὴν εὐνοίαν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πασάδων ἀπέβησαν θρασεῖς ἐνίοτε τυραννίσκοι, ἀληθεῖς Κατιλῖναι τοῦ δουλεύοντος ἔθνους, ὥστε κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα νὰ λεχθῇ περὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ὡς εἰπόντος «ἢ μοῦ δίδεις ἐξουσίαν ἢ χαλῶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰ ἑρείπια τῆς Κατιλίνης θάπτομαι». Τὴν δυσφορίαν κατὰ τῶν λαϊκῶν τούτων ἀρχόντων δὲν παρῆλειπον νὰ τονίζουν ἐκάστοτε οἱ

κληρικοί άρχοντες του Πατριαρχείου. Ο ειρημένος Πρωτονοτάριος Ζυγομαλάς αποκρινόμενος εις τόν υπό του μονεμβασιώτου ανταποκριτού του χαρακτηρισμόν του Μιχαήλ Καντακουζηνού ως «ἐλπίδος τών Γραικών» έγραψε «Μή πεποιθάτε επ' άρχοντας, επί υιούς ανθρώπων».

11. Έν μέσφ τοιαύτης θλιβεράς καταστάσεως της Έκκλησίας και του έθνους εκλήθη εις τόν πατριαρχικόν θρόνον Ιερεμίας ό Β' από Λαρίσης. Κατήγετο εκ της Αγγιάλου παρά τόν Εϋξεινον, ένθα ειχον από της άλώσεως συγκεντρωθῆ αι στενώς συνδεδεμέναι πρός άλλήλας συγγενείς οίκογένειαι τών Παλαιολόγων, Καντακουζηνών και Ασάνδων, οί τελευταίοι ούτοι απόγονοι τών από ενός και ήμίσεος αιώνος τελείως εξελληνισθέντων Βουλγάρων πριγκήπων της τελευταίας δυναστείας τών Ασάν ή Ασέν. Ήτο δε εκ του επιφανούς γένους τών Τρανών, του όποιου οί τελευταίοι απόγονοι επέζησαν μέχρι σχεδόν της τελευταίας καταστροφής της πόλεως εκείνης, καλούμενοι Τρανοί ή και Τρανούληδες. Έγεννήθη τῷ 1536 και εξεπαιδεύθη πιθανώτατα έν τη πατρίδι του, ένθα ή συρροή τόσων επιφανών γενών δικαιολογεί την ύπαρξιν, αν μη σχολείων συγκεκροτημένων, πάντως πεπαιδευμένων ανθρώπων, διδασκόντων ιδία τά τέκνα πλουσίων ή άλλως επιφανών οίκων. Μέχρι του 1565, ότε εύρίσκομεν αυτόν μόλις που τριακονταετή μητροπολίτην Λαρίσης, δέν γνωρίζομεν την σταδιοδρομίαν του. Ως διδάσκαλοι αυτού φέρονται ό Πελοποννήσιος φιλόσοφος και ρήτωρ Θωμάς Νοταράς ό Ελεαβούλλκος, Αρσένιος ό Τορνόβου, Δαμασκηνός ό Στουδίτης, Ματθαίος ό Κοητικός και Ιεροθέος ό Μονεμβασίας, ό τόσοσν αυτόν αγαπήσας και δι' όλου του βίου αγωνισθείς υπέρ του μεγάλου πατριάρχου. Η έν τοιαύτη νεαρή ήλικία προαγωγή αυτού εις μητροπολίτην Λαρίσης δύναται να εξηγηθῆ μόνον εκ της ένωρίς αναγνωρισθείσης αξίας του έν τη ύπηρεσία της Έκκλησίας, ίσως δε και εκ τών στενών και συγγενικών σχέσεων πρός τους Παλαιολόγους και Καντακουζηνούς και τους Ράλληδες, οίτινες μεγίστην τότε ήσκουν ροπήν εις τά πράγματα της Έκκλησίας. Μιχαήλ ό Καντακουζηνός απολαύων της ευνοίας και προστασίας του ισχυρού Μ. Βεζίρου Μεχμέτ Σόκολη πασσά ¹⁾, έν συνεννόησει μετά τών κληρικών άρχόντων του Πατριαρχείου συνετέλεσεν εις την καταδίκην και καθαίρεσεν Ιωάσαφ του Β' του Μεγαλοπρεπούς (1555-1565), ανθρώπου πλουσίου και μεγαλοπράγμονος άλλ' αυστηρού και περιο-

1) Έκ προσωπικού λόγου (διότι διαλυθέντος του γάμου Ιωάννου του Καντακουζηνού υιού του Μιχαήλ μετά της κόρης του ήγεμόνος της Βλαχίας Μίρτζεα, ό Ιωάσαφ εξήγησε και έδωκεν αυτήν γυναίκα εις τόν άνεψιόν του.

ρίσαντος τὰς ἀτασθαλίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν κληρικῶν τοῦ Πατριαρχείου καὶ συγκαλέσαντος εἰς μεγάλην σύνοδον τὴν Ἱεραρχίαν, πρὸς ἐπιβολήν, φαίνεται, περιστατικῶν μέτρων κατὰ τῆς ἐπηρείας τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων. Ἡ μεγάλη Σύνοδος, ἐκ 53 ἀρχιερέων, κατεδίκασε καὶ ἀπηγόρευσε τὴν σιμωνίαν, εὐρύτατα ἀσκουμένην ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ ὑπὸ τοῦ καθαιρεθέντος Ἰωάσαφ. Δὲν κατήργησεν ὅμως τὸ Ἐμπατήκιον, τὸ ὁποῖον ἦτο μόνιμος πρόσδοσις τῶν ἀρχιερέων, καὶ τὸ ὁποῖον τῶρα οὗτοι διπλασιάσαντες καὶ τριπλασιάσαντες ἀνεπλήρωσαν τὴν ζημίαν ἐκ τῆς περιστολῆς τῆς σιμωνίας. Εἰς τὸν κενωθέντα πατριαρχικὸν θρόνον ἐξελέγη ὁ προστατευόμενος τοῦ Καντακουζηνοῦ Μητροφάνης ὁ γ'. ὁ ἀπὸ Καισαρείας (1565—1572). Ὁ νέος πατριάρχης ἦτο γνωστὸς ἐκ τῆς προτέρας δράσεώς του ἀλλὰ δικαίως ἢ ἀδίκως ὕποπτος ἐπὶ φιλολατινισμῷ, διότι ἀπελθὼν εἰς Ἰταλίαν, ἐπεσκέφθη τὸν πάπαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο πειθηνίον ὄργανον τῶν πατριαρχικῶν κληρικῶν καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις εἶχε καὶ τὸ πατριαρχικὸν ὀφφίκιον τοῦ Δομεστίκου. Ἐπειτα ὅμως ἐπανεισήγαγε τὴν σιμωνίαν καὶ ὡς λέγει ἡ πατριαρχικὴ ἱστορία «ἐγινόνταν ἄνθρωποι daίμονες ἀρχιερεῖς, διότι ὥριζαν οἱ κληρικοὶ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Μιχαὴλ καὶ ὁ κύρ Μητροφάνης· καὶ ἦτον πᾶσα παρανομία καὶ ἀκαταστασία καὶ ἄνθρωπος νὰ φάγῃ ψωμί εἰς τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἦτον, μόνον ἔρημον ἔμεινεν . . . ἐρήμαξε δὲ παντελῶς». Αὐτὸς ὁ Μητροφάνης ἔμενεν ἔξω τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὰ εὐρυχωρότατα κτήματα του εἰς τὴν ἀγ. Παρασκευὴν (Χάσκιοι) μετὰ τῶν συγγενῶν του, ὑπὲρ τοῦ πλουτισμοῦ τῶν, ὁποίων ἐφρόντιζε. Περιελθὼν ὅμως εἰς ὀψὲν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν ὁ Μητροφάνης ἐξηναγκάσθη εἰς παραιτήσιν (4 Μαΐου 1572) καὶ τῇ ἐπιούσῃ 5 Μαΐου Σύνοδος ἐξ 20 ἀρχιερέων παρόντος καὶ συνεδριάζοντος καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ μετὰ τῶν κληρικῶν ἀρχόντων τοῦ Πηχίου ἐξέλεξε «τὸν πανιερώτατον καὶ θεοκόσμητον μητροπολίτην Λαρίσης κύριον Ἱερεμίαν» ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 40. Ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ὀφειλομένη πάντως καὶ εἰς τὸν πανίσχυρον τότε συμπολίτην αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Καντακουζηνόν, ἀπήχησεν εὐμενῶς πανταχοῦ τοῦ ἔθνους. Οἱ κληρικοὶ τῆς Παμμακαρίστου καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἄρχοντες ἐνθουσιωδῶς ἐξεφράζοντο περὶ τοῦ νέου Πατριάρχου. Ὁ σοφὸς Μανουὴλ ὁ Μαργούνιος ἐκ Παταυτοῦ καὶ ὁ Σευῆρος Γαβριὴλ ἐνθουσιωδέστατα γράφουσι πρὸς αὐτόν, διότι ἡ ἐκλογὴ του ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας πάντων ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους. Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Ἱερεμίου ὑπῆρξεν ἡ διὰ τῆς ἐκλεξάσης αὐτὸν συνόδου νέα καταδίκη καὶ ἀπαγόρευσις τῆς ἐπαισχύντου σιμωνίας καὶ ἡ κατάργησις τοῦ Ἐμπατηκίου, τοῦ ὁποίου τόση κατάχρησις ἐγένινεν μέχρι τότε. Μεθ' ὃ ἐσπευσε νὰ θεραπεύσῃ τὰ δεινά, ὅσα ἀπὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον ἐδημιούργησαν τὸ χάος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Φρονημώτατα ἐξοικονόμησε πολλὰ προσωπικὰ ἐπείγοντα ζητή-

ματα' εἰς μὲν τὸν προκατόχον αὐτοῦ Μητροφάνην, καίπερ πλουσιώτατον, ἔδωκεν ἐκ περιτροπῆς «πρὸς ἀνάπαυσιν» τὰς ἐπαρχίας Χίου καὶ Λαρίσης· ἀλλ' ὁ Μητροφάνης τὴν μὲν Λάρισαν ἐπώλησεν ἐπιτηδείως εἰς ἄλλον, εἰς δὲ τὴν Χίον οὐδέποτε ἀπῆλθεν, καὶ «ἐβάστα» αὐτήν, ἀλλὰ παρέμεινεν ἐν Κ)πόλει ὁραδιουργῶν ἐκ τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς ἁγ. Τριάδος κατὰ τοῦ Ἱερεμίου, ὅστις οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ διὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπὸ τὴν αὐτὴν τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς τὸν συνήθη τόπον τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ἐκπτώτων πατριαρχῶν, τὸ ἁγ. Ὄρος ἱ)· τὸν Λαρίσης Ἰωάσαφ, στερηθέντα τῆς μητροπόλεώς του διὰ τῆς εἰς αὐτὴν ἐπανόδου τοῦ ἀδίκως ἀπομακρυνθέντος ἐκεῖθεν Λαρίσης Δανιήλ, ὁ πατριάρχης ἀποκατέστησεν εἰς τὴν κενὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων. Ἡ Σύνοδος τῆς 5 Μαΐου 1572, κοινῇ συναινέσει πάντων ἔδωκεν ἅδειαν εἰς τὸν Ἱερεμίαν ἀπεριόριστον τοὺς ἀπειθοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καὶ αὐθαδῶς ἐπιτηδῶντας ταῖς μητροπόλεσι, ζώντων ἔτι τῶν προστατούντων αὐτῶν, καὶ τοὺς καθαίρεισιν ὑποστάντας νομίμως εἰτα καὶ αὐθις ἐνοχλοῦντας καὶ παραβαίνοντας, ὡς οἷόν τε παιδεύειν καὶ παροιδιόναί τῃ ἀρχῇ ἀνευθύνου τοῦτου (δηλ. τοῦ Ἱερεμίου) μένοντος, εἴ γε καὶ αὐτὴν τὴν ἐὺσέβειαν ἀσπάζονται». Καὶ ἡ μὲν ὅλη πληρεξουσιότης ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, οἷαν ἀμυδρῶς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, ἀξιοσημείωτον ὅμως εἶναι τὸ τέλος αὐτῆς· ὡς ἀποτελεσματικὸν δηλ. μέσον ἐπιτυχίας τῶν ἀτόπων ἀπαιτήσεων καὶ παραβάσεων τοῦ κλήρου προϋβάλλετο ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀλλαξοπιστίας. Τὰ γενναῖα τῆς συνόδου μέτρα πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς καταστάσεως δὲν ὑπεχώρησαν οὐδὲ πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου. Ἐν τούτοις ὁ μέγας Πατριάρχης δὲν ἔκαμεν εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς πληρεξουσιότητος ταύτης.

12. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὁ Ἱερεμίας προσεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν ὅσους ἠδυνήθη ἐκ τῶν διακρινομένων ἐπὶ παιδείᾳ εἴτε ἐντὸς τοῦ Κράτους εἴτε εἰς τὸ ἐξωτερικόν, πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἐν τῇ διοικήσει καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς παιδείας. Οὕτως ἐπανειλημμένως ἐκάλεσεν ἐξ Ἰταλίας τοὺς δύο σπουδαίους νέους Ἑμμ. τὸν Μαργούνιον καὶ Γαβριήλ

1) 8 Ἀπριλίου 1574. Βλ. Γενναδίου ἑπ. Ἡλιουπόλεως : Φωτίεια Ι. σ. 2—3 καὶ Μ. Προτοσυγγέλλου Ἀθηναγόρα : Δι' ἱστορικαὶ μοναὶ τῆς νήσου Χάλκης. Κ)πολις 1921 σ. 62—63.

τὸν Σευῆρον, ἐκ τῶν ἄριστα συγκεκροτημένων ἀνδρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ 1στ. αἰῶνος, τοὺς μετὰ μικρὸν ἐπισκόπους Μάξιμον τὸν Μαργούνιον Κυθήρων καὶ Γαβριὴλ Σευῆρον Φιλαδελφείας. Δίδων αὐτὸς τὸ παράδειγμα ζήλου ὑπὲρ τῶν γραμμάτων, ἡκροῶτο σοφῶν διδασκάλων, ἐνέκνυσεν εἰς τὴν μελέτην τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκέρυττε τὸν θεῖον λόγον, κατόπιν ἐπιμελοῦς παρασκευῆς καὶ χρησιμοποιῶν πρὸς τοῦτο τὴν δημοδυστέραν γλῶσσαν, καταληπτὴν εἰς τὸν λαόν, ἐνῶ ἡρέσκετο γράφων εἰς καλλιπεῖ διάλεκτον καὶ ἐδέχετο τὰς ἀπικιζούσας ἐπιστολάς τοῦ Μαργουνίου, χρονολογουμένας ἐπιχαρίτως κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀθηναϊκὸν ἡμερολόγιον καὶ διηγηθισμένας μὲ ὅρκους εἰς τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα. Τῷ 1574 ἀπέθανεν ὁ σουλτᾶνος Σελὴμ Β'. ὁ μέθυσος, καὶ ὁ Πατριάρχης ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν νέον Καλίφην Μουράτ τὸν γ' (1574—1595) προσφέρων τὸ σύνθημα πεσκέσιον ἐκ 2000 φλωρίων καὶ ἀνεγέωσε, κατὰ τὰ εἰωθότα, τὸ μπεράτιον τῶν προνομίων του. Μετὰ τοῦτο ἐπελήφθη τῆς συμπληρώσεως τοῦ πατριαρχικοῦ μεγάρου, συμφώνως πρὸς τὰς τότε ἀνίγκας πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν παρεπιδημούντων ἀρχιερέων, συμπληρῶν οὕτως εὐρύτερον τὸ ἔργον τοῦ ἐκ τῶν προκατόχων του Ἰωάσαφ τοῦ μεγαλοπρεποῦς· ἀνεκαίνισε δὲ πλουσιώτατα καὶ κομψότατα καὶ τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν καὶ θαυμασίου πατριαρχικοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον μετὰ 20 ἔτη περισωθέντα κατὰ τὴν διαρπαγὴν τῆς Παμμακαρίστου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀποτεθέντα εἰς τὸ νέον Πατριαρχεῖον, ἀνεκαίνισε μετὰ ἑνῶς αἰῶνα ὁ Δημήτριος Καντακουζηνός.

13. Ἐν μέσῳ τῆς πολυσχιδοῦς ταύτης ἀνορθωτικῆς καὶ δημιουργικῆς ἐργασίας ὁ Ἱερεμίας ἐκλήθη γὰ μετάρχη τῆς συγκλονιζούσης τὴν Ἀντικὴν Εὐρώπην θρησκευτικῆς πάλης, τὴν ὁποίαν προὐκάλεσεν ἡ Μεταρρυθμισίς τοῦ Λουθήρου, ἀποσχίσασα ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μέγα μέρος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως. Οἱ Λουθηρανοὶ ἐπιζητοῦντες ἔρεισμα καὶ βοήθειαν κατὰ τῆς Ρωμ. Ἐκκλησίας ἤλπισαν νὰ στηριχθοῦν εἰς τὸ κῦρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ὀλίγα ἔτη πρότερον ἐπεχείρησε τοῦτο ὁ Μελάγχθων ἀνεπιτυχῶς· ἤδη δὲ οἱ καθηγηταὶ τῆς Τυβίγγης Μαρτίνο; Κρούσιος καὶ Ἰάκωβος Ἀνδρέου διὰ τοῦ παρὰ τῇ Γερμανικῇ Πρεσβείᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει Στεφάνου Gerlach ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ὑποβάλλοντες τὴν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν, κατήχησιν δηλαδὴ τῆς νέας Ἐκκλησίας, καὶ ἐπιζητοῦντες ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν. Ὁ Πατριάρχης καὶ αὐτὸς καὶ μετ' ἄλλων ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξετάσας τὴν διδασκαλίαν τῶν Μεταρρυθμιστῶν διεῖδε τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐχώριζεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ ἀνυποστόλως ὑπέδειξεν εἰς τοὺς σοφοὺς Γερμανοὺς τὰς θεμελιώδεις κατ' ἀρχὰς διαφοράς, ἔπειτα δὲ καὶ τὰς ἑπὶ μέρους, ἐκάλεσε δὲ αὐτοὺς πρὸς ἔνωσιν

μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βίσει τῆς δογματικῆς διδασκαλίας, τῆς στηριζομένης ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως.

Ἄλλ' οἱ σοφοὶ τῆς Τυβίγγης ἀπέρριπτον διαρρήδην τὴν παράδοσιν, ὅσον καὶ ἂν προσεπάθισαν νὰ κολάσουν τὸ προᾶγμα. Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς ταύτης ὁ Ἱερεμίας διέκοψε πᾶσαν περαιτέρω συζήτησιν, ἐξακολουθήσας μόνον τὰς φιλικὰς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς σοφοὺς σχέσεις. Ἡ μακρὰ αὕτη ἀλληλογραφία διεξήχθη εἰς τόνον φιλικὸν καὶ ἀξιοπρεπῆ διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ προκαθημένου αὐτῆς μεγάλου Πατριάρχου.

14. Μόλις ἔληξεν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐκλήθη ὁ Ἱερεμίας νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ ιγ'. Ὅστις τῷ 1582 διὰ βούλλης διέταξεν ἐν τῇ Δύσει ὅπως ἡ 5η Ὀκτωβρίου λογισθῇ 15, ἐκάλεσε δὲ καὶ τὸν Πατριάρχην νὰ δεχθῇ τὸ διωρθωμένον ἡμερολόγιον, ἐλπίζων οὕτω εἰς σχετικὴν προσέγγισιν μεταξὺ τῶν διεσπασμένων Ἐκκλησιῶν, ἀποκαλῶν δ' ἐν τῇ περὶ τούτου ἐπιστολῇ τὸν Ἱερεμίαν «σεβαστὸν ἀδελφὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως» καὶ ἀποστείλας καὶ πολύτιμα πρὸς αὐτὸν δῶρα διὰ τῶν δύο ἐπτανησίων Μιχαὴλ Ἐπάρχου καὶ Ἰωάννου Βουσιᾶ. Διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα ἤδη πρότερον πρὸς τὸν Ἱερεμίαν εἶχεν ἀποσταθῇ ὁ δόγης τῆς Βενετίας Nicolo Jovanni Daronte, ὅστις παρεκάλει τὸν Πατριάρχην νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ἐσχὴν τῆς Βενετίας διορθώσεως Ἑλληνας νὰ δεχθῶν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ νέον ἡμερολόγιον.¹⁾ Ὁ Ἱερεμίας ἀποκρινόμενος εἰς τὸν Δόγην τὴν μὲν γενομένην διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου θεωρεῖ ὅλως ἄσχετον πρὸς τὴν χρησιμὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐρησκειάν, ὡς «παίγνια ὥρολογίων, οὐδὲν ὄντα»· παρακαλεῖ δὲ ὅπως ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι οἱ διορθόδοξοι ὑπήκοοι τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας νὰ τηρῶσι καὶ ἐν τούτῳ τὰ πάτρια ἔθιμα, ὡς τοῦτο ἐπινεύσει φρονίμων παπῶν τῆς Ρώμης γίνεται καὶ δι' ἄλλα ἡθῆ καὶ ἔθιμα, διακρίνοντα τὰς δύο Ἐκκλησίας. Θαυμάζεται ἐν τούτῳ ἡ πολιτικὴ φρόνησις τοῦ μεγάλου Πατριάρχου πρὸς τὸν Δόγην καὶ ἡ μετριοπάθεια αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ρώμης, ὡς Λέοντα τὸν Ι' καὶ Κλήμεντα τὸν Ζ'. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁ Πατριάρχης ἀπεκρίνατο καὶ πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ παρεκκλίνῃ τῶν θεσπισμάτων τῶν Συνόδων καὶ τῶν πατέρων

1 «Ἵνα δυνήθῃ ἡ Ἐκκλησία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ρώμης συνεορτάζειν ἕνεκα τῆς ἐπομένης εἰρήνης τῶν Χριστιανῶν».

τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον καὶ ἡ νέα μεταρρύθμισις δὲν εἶναι καὶ ἀστρονομικῶς ἀπολύτως ἀκριβής. Ἐγράφη ὅτι ὁ πάπας προέτεινεν εἰς τὸν Ἱερεμίαν τὸν τίτλον καὶ τὸ ἀξίωμα καρδινάλιου, ἂν ἐδέχετο νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὅτι τοῦτο ὁ Πατριάρχης ἀπέρριψε. Τοῦτο εἶνε ὅλως ἀβάσιμον, ἂν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἰδιαιτέρως ἐπεμελήθη περὶ τῶν Ὀρθοδόξων οὐ μόνον τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὸ παπικὸν κράτος βιούντων, πνευματικὸν ἐπόπτην τῶν ὁποίων εἶχε διορίσει τὸν σοφὸν Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφείας· ὅτε δὲ ὁ αὐτὸς πάπας Γρηγόριος Ἰδρυσεν ἐν Ρώμῃ τὸ Ἀθανασιανὸν κολλέγιον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Ἑλλήνων μὲ προσηλυτιστικὸν σκοπόν, ὁ Ἱερεμίας ἀντέδρασεν οὐ μόνον διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῶν Γραμμάτων ἐν Κ)πόλει καὶ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας διὰ συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1593 θεσπίσας ὅπως «ἐκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ παρoικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιῇ ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα δύνασθαι διδάσκεισθαι, βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις», ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ρωσσίας Θεόδωρον ἔγραψε συνιστῶν αὐτῷ νὰ «καταστήσῃ παρ' ἑαυτῷ φροντιστήριον μαθημάτων Ἑλληνικῶν, ζώπυρον τῆς σοφίας τῆς ἱερᾶς, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐκ βάθρων κινδυνεύει ἀφανισθῆναι ἡ τῆς σοφίας πηγὴ».

15. Ὅπως ἀμεσώτερον ἀντιληφθῇ τῆς καταστάσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἐπεχείρησεν ὁ Ἱερεμίας μακρὰν περιοδεῖαν ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῷ 1574 καὶ τῷ 1578, διασχίσας τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐλθὼν μέχρι τῆς Πελοποννήσου, ὅτε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐφαρμόσῃ αὐστηρά τινα μέτρα κατὰ τινῶν ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν, οὓς ἔπαισεν ἢ ἐξώρισε συμφώνως πρὸς τὴν πληρεξουσιότητα τῆς ἐκλεξάσης αὐτὸν συνόδου. Ἐν μέσῳ ὅμως τῆς πολυμεροῦς ταύτης ἐθνικῆς δράσεως ὁ μέγας Πατριάρχης ἐστερήθη ἀπροσδοκῆτως τοῦ ἰσχυροτάτου αὐτοῦ προστάτου, τοῦ πανισχύρου Δομεστίκου Μιχαὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οἱ ἐχθροὶ τούτου καὶ τοῦ φίλου καὶ προστάτου αὐτοῦ Μ. Βεζύρου Σόκολη Πασᾶ συκοφαντήσαντες αὐτὸν ὥς ἐχθρὸν τῆς βασιλείας ἐπέτυχον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Μ. Βεζύρου νὰ ἀποσταλῇ εἰς Ἀρχίαλον ἀνακτορικὸς διαγγελεύς, ὅστις καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀποπνίξας, τὴν δὲ περιουσίαν αὐτοῦ ἐδήμευσεν· μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἐφρονεύθη καὶ ὁ Σόκολη Πασᾶς. Ἡ ἀπώλεια αὕτη ἦτο ἀπαρχὴ τῶν δεινῶν τοῦ Ἱερεμίου. Τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ ἐξ ἁγ. Ὄρους ὁ ἐξόριστος πρόφην Πατριάρχης Μητροφάνης, διαθέσας τὴν μεγάλην περιουσίαν του καὶ τὴν τῶν συγγενῶν του, ὅπως ἀνατρέψῃ τὸν Πατριάρχην, ἀπόντα μάλιστα εἰς τὴν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα περιοδεῖαν. Ὁ Μ. Βεζύρης ὅμως ὑπεστήριξε τὸν Ἱερεμίαν καὶ ἐκ τούτου αἱ ἐνέργειαι τοῦ Μητροφάνους ἀπέτυχον. Ὅτε ὅμως τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1579 ἐφρονεύθη καὶ ὁ Σόκολη Πασᾶς, ὁ νέος Μ. Βεζύρης Ἀχμέτ Σινᾶν Πασᾶς,

πρόην ἄλβανος κουρεύς, κατήγγειλε τὸν Ἱερεμίαν εἰς τὸν σουλτᾶνον ὡς φίλον καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Σόκολη καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν τοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον ἄνευ ἐκλογῆς ἢ συγκαταθέσεως τῆς Συνόδου κατέλαβεν ὁ Μητροφάνης, ὅστις εἰρήσθω τῷ 1572 εἶχε παραιτηθῇ οὐ μόνον τοῦ θρόνου ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης. Κατὰ τῆς βιαίας ταύτης ἐπιβολῆς τοῦ Μητροφάνους κατεξανέστησαν καὶ οἱ συνοδικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες· πρὸ τῶν ἀπειλῶν ὅμως τοῦ Μητροφάνους οἱ συνοδικοὶ ὑπέκυψαν καὶ ὑπέγραψαν ἔγγραφον καθαιρέσεως τοῦ Ἱερεμίου ὡς βιαίου καὶ τυραννικοῦ πρὸς τὴν ἱεραρχίαν καὶ τὸν κλήρον. Ἡ δυσφορία ὅμως δὲν ἔπαυσεν ἐκ τούτου, ὁ δὲ Σουλτᾶνος Μουράτ ὁ γ' ἐνοχλούμενος ἐκάστοτε ὑπὸ τε τοῦ Μητροφάνους καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ Ἱερεμίου ἠπείλησεν ὅτι ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ κατάστασις αὕτη θὰ μεταβάλλῃ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Παμμακαρίστου εἰς τέμενος.¹⁾

16 Εὐτυχῶς μετὰ ἐπτάμηνον ὁ Μητροφάνης ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἐπεβάρυνε τὸ χρέος τοῦ Πατριαρχείου διὰ ὑπερόγκων δαπανῶν ὑπὲρ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐν Χάσκι, προαγαγὼν ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ἀνεψιόν του Θεόληπτον, ἔγγαμον ἱερέα, εἰς μητροπολίτην Φιλίππουπόλεως καὶ ἀφήσας ἐντολὴν ὅπως ὁ διάδοχός του πληρώσῃ τὰ χρεὴ τοῦ ἀληθῆ ἢ εἰκονικά. Ἔσπευσαν τότε οἱ συνοδικοὶ νὰ καλέσουν πάλιν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἱερεμίαν (μετὰ τὴν 9 Αὐγούστου 1580), ἀκυρώσαντες τὸ ἔγγραφον τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ. Εὐρὼν τὴν Ἐκκλησίαν βεβαρημένην διὰ χρεὼς ἀφορήτου ὁ Ἱερεμίας ἠναγκάσθη ν' ἀποταθῇ πάλιν πρὸς τὸ ἔθνος καὶ δι' ἐξάρχων ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νέας θυσίας. Τοῦτο ὅμως ἐξεμεταλλεύθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν Φιλίππουπόλεως Θεόληπτον συγγενεῖς τοῦ Μητροφάνους συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν πατριαρχικῶν κληρικῶν «μὲ τὰ δαιμονικά σκευή, τοὺς κληρικούς ἄρχοντας», λέγει ὁ Χρονογράφος, καὶ ἐξύφανιν συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ, παραστήσαντες αὐτὸν εἰς τοὺς τούρκους ὡς ἐχθρὸν τοῦ κράτους καὶ ὡς βαπτίσαντα γυναῖκας μουσουλμανίδας, ὡς ποιήσαντα γενιτσάρους καλογήρους καὶ ὡς διεγείροντα τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλείας «καὶ ἄλλα πολλά», τὸ συνηθέστατον δηλ. καὶ πρότερον καὶ καθ' ὅλον τὸν 15^{ον} καὶ 16^{ον} αἰῶνα μέσον τῶν κολακευόντων τοὺς Τούρκους ἀρχολιπάρων σπουδαρχιδῶν· προφανῶς ἐχρησιμοποίησαν συκοφαντικῶς τὴν τόσον ἀνδρικήν στάσιν τοῦ πατριάρχου περὶ τὸ ζήτημα τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου καὶ τὴν παρουσίαν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ πάπα, Ἐπάρχου καὶ Bonafé. Ἐβοήθησε δ' ἀμέσως αὐτοὺς καὶ ὁ ἀρχιθυρωρὸς τῶν ἀνακτόρων, ἐγκαλέσας εἰς τὸ δικαστήριον τὸν Ἱερεμίαν ὡς διήθεν ἀδικηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ. Τὰς πρώτας μεταμεσονυκτίους ὥρας αἴφνης ὁ Ἱερεμίας ἀνηρπάγη ὑπὸ ἀνθρώπων τῆς αὐλῆς ἐκ τῆς κλίνης του καὶ ἀπῆλθῃ, ἄγνωστον ποῦ, δέσμιος. Καὶ οἱ μὲν ἐχθροὶ αὐτοῦ διέδωκαν ὅτι ἐπνίγη ὑπὸ τῶν τούρκων, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ κυριώτατος δη-

1) Germiny, γάλλου πρέσβως, ἐκθεσις πρὸς τὴν βασιλομήτορα Αἰκατερίναν τῶν Μεδίκων, Ἀπριλ. 1580, ἐν *Negociations du Levant* III p. 897.

μιουργὸς τῆς συνωμοσίας Φιλιππουπόλεως Θεόκλητος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Γνωσθέντος ὅμως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅτι ὁ πατριάρχης ζῇ, ὁ Θεόκλητος ἐπανῆλθεν ἐκ τοῦ μέσου τῆς ὁδοῦ εἰς Φιλιππούπολιν. Καὶ ἡ μὲν ζωὴ τοῦ Ἱερεμίου, πράγματι διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίνδυνον· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ἡ ἐξέργεσις τοῦ λαοῦ καὶ ἡ μεσιτεία τοῦ γάλλου πρέσβεως Germiny, τὸν ὁποῖον ἰδίως παρεκάλεσεν ὁ μητρ. Μονεμβασίας Ἱεροθέος, ὁ πεπαιδευμένος καὶ τολμηρὸς κληρικὸς καὶ διὰ τὸ ρητορικὸν του τάλαντον καὶ τὴν χρηστότητά του λατρεύμενος ὑπὸ τῶν ἐλλήνων τοῦ Γαλατᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεολήπτου διὰ τοσούτων ὕλικῶν καὶ ἠθικῶν θυσιῶν παρασκευασθέντα πλακοῦντα ἀπροσδοκῆτως ἐφήρπασιν ὁ Καίσαρς Παχώμιος ὁ Πατέστος. Μιτυληναῖος τυχοδιώκτης καταρραδιουργήσας τὸν μητρ. Χίου, ἐξαπατήσας τὸν Μητροφάνη, διὰ λόγους οἰκονομίας ἀπεστάλη εἰς τὴν μακρυνὴν Καيسάρειαν. Εὐρισκόμενος ὅμως ἀπὸ τίνος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ παρακολουθῶν τὸν κατὰ τοῦ Ἱερεμίου πόλεμον κατῴρθησε διὰ τίνος αὐλικοῦ ἐξωμότου συμπολίτου του νὰ καταλάβῃ διὰ νυκτὸς τὸ Πατριαρχεῖον, νὰ διαρπάσῃ αὐτὸ καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς συνδικοὺς νὰ προβῶσι καὶ εἰς κανονικὴν αὐτοῦ ἐκλογὴν. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Μονεμβασίας, οἱ πλείστοι τῶν ἀρχιερέων εἴτε διὰ δουλοπρέπειαν εἴτε διὰ μῖσος κατὰ τοῦ Ἱερεμίου εἴτε καὶ τρομοκρατηθέντες προσέβησαν εἰς ἐκλογὴν λέγοντες «προσκυνούμεν τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως», καὶ ἀποβλέποντες εἰς τὸν ἀνακτορικὸν τσαούσην, παρόντα, οἰοῦναι ἀντιπρόσωπον τοῦ προστάττοντος σουλτάνου. Τότε ὁ λαὸς ἔσπευσε θορυβωδῶς εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ κατήγγειλε τὸν Πατέστον ὡς «διεφθαρμένον καὶ ἀγράμματον». Ἀποδειχθείσης δὲ τῆς καταγγελίας ταύτης ἐνώπιον τοῦ τούρκου δικαστοῦ, ὁ Πατέστος συνελήφθη καὶ ἐδεσμεύθη. Ὁ δὲ Θεόκλητος ἄπειρα δαπανήσας καὶ κατὰ τοῦ πρώην συνεργάτου του Πατέστου κατέλαβε τὸ Πατριαρχεῖον τῷ 1585. Ὁ Ἱερεμίας ἀπεστάλη ἐξόριστος εἰς Ρόδον, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1587. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἀνάστατος. Ἡγούμενου τοῦ τολμηροῦ Μονεμβασίας καὶ τοῦ διπλωματικοῦ καὶ ὁρμητικοῦ ἀρχidiaκόνου τοῦ Ἱερεμίου Νικηφόρου ἤρχισε τραχὺς ἀγὼν κατὰ τοῦ νέου ἐπιβάτου Θεολήπτου, καὶ ὁ ἀγὼν διεξήχθη ἐπονειδίστως ἐκατέρωθεν διὰ ἀναισχύντου δωροδοκίας, τῶν ἐβραίων χρηματοδοτούντων προθύμως τοὺς πρὸς τοῦτο δανειζομένους. Καὶ ἐπέτυχον μὲν τέλος οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἀπόντος Ἱερεμίου, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ τοῦρκοι ἐξετέλεσαν τὴν πρό τινων ἐτῶν ἀπειλὴν τῶν κατέλαβον τὴν Παμμακάριστον τῷ 1586 ἐκδιώξαντες τοὺς Χριστιανούς. Ὁ Νικηφόρος κατῴρθησε ν' ἀποκομίσῃ ἐκεῖθεν σκευὴν τινὰ καὶ βιβλία καὶ εἰκόνας, ἱερὰ τινὰ λείψανα καὶ ἄλλα κειμήλια, ἔτι δὲ τὸν θρόνον τοῦ Ἱερεμίου. Ὁ χρονολόγος δὲν ἀποκλείει τὴν ἐν τούτῳ συνε-

νοχήν τοῦ Θεολήπτου, ἐπαγόμενος τὰ ἐξῆς «Καὶ ἐκαταφρονήθη τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν πολλὰ καὶ ἀτιμάσθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη διότι καμία δικαιοσύνη ἐκεῖ μέσα δὲν ἦτον, μόνον σιμωνιακά, θεοκάπηλοι, ἀδικίες, πλεονεξίες καὶ ἄλλα μυρία ἀτοπήματα ἀπὸ τοὺς κληρικούς, τὸ περισσότερον ἀπὸ καλογήρους». Πικρὰ ἀλήθεια, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀλήθεια. Ἐπανελθὼν ὁ Ἱερεμίας ἐκ Ρόδου καὶ εὐρὼν κατειλημμένην τὴν Παμμακάριστον ἔκλαυσε πικρῶς, εἰπὼν ὅτι δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἂν ἐγνώριζε τοῦτο. Ἐγκατεστάθη δὲ προσωρινῶς εἰς τὰ «ὀσπίτια τῶν Βλάχων», τὸ σήμερον Βλάχ-σαράϊ, καὶ συγκαλέσας τὴν σύνοδον καὶ τοὺς ἄρχοντας μετριοπαθέστατα καὶ σοφώτατα ἀνέλαβε νὰ θεραπεύσῃ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τεταραγμένην κατάστασιν. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἦτο οἰκτροτάτη· ὁ Θεολήπτος εἶχεν ἐξαντλήσῃ τὴν φορολογικὴν ἀντοχὴν τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ διετὲς διάστημα τῆς Πατριαρχείας του συγκομίσας περὶ τὰ 13 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ὁ μέγας πατριάρχης ἀπεφάσισε ν' ἀναζητήσῃ ἀλλάχου τὴν ἀνακούφισιν τοῦ Ἐκκλ. Ταμείου καὶ ἠξίωσε παρὰ τῶν οἰκτρῶν προκατόχων του Παχωμίου καὶ Θεολήπτου νὰ βοηθήσουν αὐτὸν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον, ὁ μὲν Πατέστος ἀπερχόμενος εἰς Κύπρον καὶ Ἀλεξάνδρειαν πρὸς συλλογὴν ἐράνων «διὰ τὰ χρέη», ὁ δὲ Θεολήπτος εἰς Ἰβηρίαν· αὐτὸς δὲ ὁ Ἱερεμίας ἀνέλαβε νὰ ἐπισκεφθῇ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὴν Ρωσσίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ καλοῦ καγαθοῦ Μονεμβασίας. Ὁ τσάρος Θεόδωρος Ἰωάννοβιτς καὶ ὁ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ τὰ πάντα διοικῶν πενθερὸς αὐτοῦ Μπορίς Γοδονῶφ μεγάλως ἐτίμησαν τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν γενναίαν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν· ἀπήτησαν ὅμως ἀντὶ τούτου τὴν Ἰδρυσιν Ὁρωσικοῦ Πατριαρχείου διὰ τῆς προαγωγῆς εἰς Πατριάρχην τοῦ τότε μητροπολίτου Ἰωβ. Μετὰ πινας δισταγμοῦς καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων του ἰδίᾳ τοῦ Μονεμβασίας ὅλως ἀνθισταμένου εἰς τὴν ρωσικὴν ἀξίωσιν, ὁ Ἱερεμίας ἐχειροθέτησε τὸν Ἰωβ εἰς πατριάρχην, ἐπιφυλαχθεὶς νὰ ὑποβάλῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν ὀριστικὴν κρίσιν τοπικῆς ἐν Κ]πόλει συνόδου (1589). Ἐπιστρέψας ἐκ Ρωσσίας διὰ τῆς Πολωνίας, Λιθουανίας καὶ Μολδαυίας, πανταχοῦ τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος, ἐργαζόμενος δὲ καὶ καθ' ὁδὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Μολδαυίᾳ συνήντησε τὸν ἐξ Ἰβηρίας ἐπανελθόντα Θεολήπτου, μεθ' οὗ συνεφιλιώθη· καὶ μαθὼν ὅτι ἐν Κ]πόλει ὁ μὲν ἐπικρατήσας καὶ ὡς τοποτηρητῆς διοικῶν Νικηφόρος ἐξήγειρε διὰ τῆς τραχύτητος καὶ αὐθαιρεσίας του μέγαν περὶ τὸ Πατριαρχεῖον σάλον, ὁ δὲ σουλτάνος Μουράτ ἐξέδωκε διάταγμα ἀποδίδον τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον Πατριάρχην, ὁ πολυπαθὴς Ἱερεμίας ἔσπευσεν νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν (1590).

17. Ἡ τελευταία αὕτη Πατριαρχία τοῦ Ἱερεμίου διέρρευσε εἰς ἀδιάλειπτον φροντίδα περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς ἄλλης ἀνορθώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τούτῳ δ' ἠτύχησεν ὁ μέγας Πατριάρχης νὰ ἔχῃ βοη-

θὸν καὶ συναντιλήπτου τὸν διαπρεπῆ καὶ σοφὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον τὸν Πηγᾶν. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπικυρώσεως τῆς πράξεως περὶ τοῦ Ρωσ. Πατριαρχείου ὁ Ἱερεμίας συνεκάλεσεν εἰς Κ]πολιν τοπικὴν σύνοδον τῷ 1593, ἐνθα παρέστη καὶ ὁ Πηγᾶς, ἀντιπροσωπεύων καὶ τὸν Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων. Κατ' αὐτὴν ἐπεκυρώθη ἡ ἴδρυσις τοῦ Πατριαρχείου Ρωσσίας, καὶ ὠρίσθη ἡ θέσις τοῦ νέου Πατριάρχου ὡς πέμπτου ἐν τῇ σειρά τῶν ἄλλων πατριαρχῶν καὶ οὐχὶ ὡς τρίτου ὡς ἡξίουσι οἱ ἐν Ρωσσίᾳ, ἡτιολογήθη δὲ τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Μόσχα ἦτο πρωτεύουσα ἀνεξαρτήτου καὶ μεγάλου κράτους καὶ ἔδρα βασιλέως, συμφώνως δηλ. πρὸς τὸν ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατήσαντα κανόνα. Ἡ σύνοδος ὁμῶς πλὴν τούτου ἀπέρριψεν καὶ τὴν περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ἡμερολογίου πρότασιν, ἀπηγόρευσε δι' ἰδίου κανόνος τὰς ἀταξίας τῶν τῇδε κακεῖσε περιφερομένων μοναχῶν καὶ ἄνευ ἀδείας ἰδρυόντων μοναστήρια ἢ εὐλκτήριους οἴκους· ὥρισε τὴν ἀπαξ τοῦ ἔτους σύγκλησιν τῆς Ἱεραρχίας πρὸς ἐξέτασιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ ἐπιβολὴν ποινῶν κατὰ τοὺς ὅρους τῶν πατέρων, εἰς ἐπειγούσας δὲ ὑποθέσεις ἐξουσιοδοτήθη ὁ Πατριάρχης συγκαλῶν τοὺς πλησιχώρους ἀρχιερεῖς νὰ ἐξετάξῃ τὰ πράγματα. Ἀπηγόρευσε πάλιν τὴν ἐπὶ χοήμασι χειροτονίαν καὶ τὴν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν περιπλάνησιν τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ἔτι δὲ τὴν χειροτονίαν ἐγκληματιῶν καὶ τὴν ἀσχολίαν τῶν κληρικῶν περὶ κοσμικὰς φροντίδας, τὴν χρῆσιν πολυτελῶν καὶ μαλακῶν ἱματίων. Ἐπέβαλεν εἰς τοὺς κατὰ τόπους μητροπολίτας νὰ ἰδρύσων καὶ συντηροῦν σχολεῖα καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς θέλοντας νὰ διδάσκουν καὶ τοὺς ὀρεγομένους μαθήσεως· τέλος δ' ἐπέβαλε τὸν περὶ ἐφορτασμοῦ τοῦ Πάσχα κανόνα τῆς Α'. Οἱκ. συνόδου.

18. Ἀναγγείλασα δὲ ἡ Σύνοδος τὰς περὶ ῥωσικοῦ Πατριαρχείου ἀποφάσεις, αἷς ἔλαβε παρόντος καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Τσάρου, ἔγραψε πλὴν ἄλλων πρὸς τοῦτον παρακαλοῦσα: «Κατάστησον παρὰ σοί, βασιλεῦ, φροντιστήριον μαθημάτων Ἑλληνικῶν, ζώπυρον τῆς σοφίας τῆς ἱερᾶς, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐκ βάθρων κινδυνεύει ἀφανισθῆναι ἡ τῆς σοφίας πηγή», ἐν τέλει δὲ οἱ φιλοπάτριδες ἐκείνοι ἄνδρες ἐδικαιολόγουν τὴν πρότασιν αὐτῶν διὰ τῶν ἐξῆς τολμηρῶν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους λόγων «ἵνα καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων, ἡ Μήτηρ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος, ἡ πηγὴ τῶν τοῦ κόσμου φωτισμῶν, ἔχῃ τὸ προσῆκον παραμύθιον ἢν αἰχμάλωτον οὖσαν, βασιλεῦ, καὶ Ἀσσυριοῖς καὶ Βαβυλωνίοις καὶ Αἰγυπτίοις δουλεύουσιν, περιέπε θερμοτάτα, ἵνα μὴ ἐκλείψῃ τελείως, ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ταλαιπωριῶν καὶ ἀναγκῶν ἐκτριβεῖσα».

19. Τῷ 1594 παρεσκεύαζεν ὁ Ἱερεμίας σύγκλησιν τῆς Ἱεραρχίας διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ Οἰκονομικοῦ τῆς Ἐκκλησίας ζητήματος διὰ τὸ προσε-

χρὲς ἔτος 1595, καλέσας πρὸς τοῦτο καὶ τὸν Μ. Πηγάν. Πρὸς εὐκολίαν δὲ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ τῆς Πελοποννήσου ὥρισε τόπον συγκλήσεως τὴν Θεσσαλονίκην. Πρὶν ἢ συνέλθῃ ὁμοῦς ἡ σύνοδος ἐκείνη ὁ κλεινὸς Πατριάρχης ἀπέθανεν ἐν Κ]πόλει πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1595 μόνις πού ἐξηκοντούτης. Τῆς κηδείας αὐτοῦ προέστη ὁ διὰ τὴν Σύνοδον ἐλθὼν Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγάς, ὅστις καὶ ἀπήγγειλε θαυμάσιον ἐπικήδειον τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, ἀνακηρύξας τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογουμένως κατὰ τοὺς δυστήνους μὲν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ταραχώδεις δὲ διὰ σύμπαντα τὸν κόσμον χρόνους ἐκείνους, ὁ Ἱερεμίας ἀπετέλεσεν ἐξαιρετικὴν μορφήν, ἐπανειλημμένως μὲν ἀνυψώσας καὶ προβαλὼν τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ κατὰ τοῦ ὑπερεκχειλίσαντος ῥεύματος τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κόσμου καὶ τῆς γενικῆς ἐκ τῆς δουλείας διαφθορᾶς, ἐπιδιδῶντας ὡς μόνον τελεσφόρον μέσον θεραπείας τοῦ κακοῦ τὴν Ἑθνικὴν παιδείαν, περιφρουρήσας δὲ γενναίως καὶ φρονίμως τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὸ γόητρον τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν μεγάλην δοκιμασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Δύσει διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ὅτε καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ Μεταρρυθμισταὶ Προτεστάνται ἐκολάκευσαν καὶ τὰ γενικώτερα συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὴν προσωπικὴν φιλοδοξίαν τῶν προκαθημένων αὐτῆς. Διὰ τῆς πρὸς ἑκατέρους πολιτικῆς αὐτοῦ ὁ Ἱερεμίας ἀπεκάλυψε πρὸς τοῦ Λατικοῦ κόσμου τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς ἀξίαν πολὺ μεγαλυτέρας ἢ ὅσον ἐνομιζέτο προσοχῆς, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀνατολῇ πάντως ἔδωκε τὴν πρώτην ὥθησιν καὶ παρασκευὴν πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ νέου δεινοῦ ἀγῶνος πρὸς τὴν παπικὴν Ρώμην, τοῦ ὁποίου οἱ φοβεροὶ πρῶτοπόροι, οἱ ἰησουῖται, ὡς πτηνὰ δυσοίωνα ἤρχισαν ἤδη τότε ἐγκαθιστάμενοι πολλαχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ. Ὁ τραχὺς διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἰς αἰῶν εἶναι ἐπὶ θύρας. Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ὁ μάρτυς Πατριάρχης, θὰ συνεχίσῃ τραγικώτερον τὸ ἔργον Ἱερεμίου τοῦ Τρανοῦ.

Καθ. ΑΔ. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ